

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

GLOBALIZACIJU I NEOLIBERALIZAM (NE) INSTITUCIONALNO SU USPOSTAVILI MEĐUNARODNI MONETARNI FOND I SVJETSKA BANKA

Međunarodni monetarni fond (MMF) i Svjetska banka (SB) glavni su nosioci globalizacije uglavnom zbog toga što su te dvije institucije tokom posljednje dvije decenije, bile u centru velikih ekonomskih pitanja svijeta uključujući finansijske krize i tranziciju ranijih komunističkih zemalja ka tržišnim ekonomijama. MMF i Svjetska banka potiču iz drugog svjetskog rata, i rezultat su međunarodne monetarne i finansijske konferencije u Breton Vudsu u američkoj državi Nju Hempšir jula 1944. godine, kao dio zajedničkih napora da se finansira obnova Evrope nakon razaranja u drugom svjetskom ratu, a i da bi se svijet mogao spasavati od budućih ekonomskih depresija. Puno ime Svjetske banke Međunarodna banka za obnovu i razvoj, odražava njenu izvorno zamišljenu misiju posljednja riječ “razvoj” dodata je gotovo kao naknadna primisao. Međutim, u podjeli zadataka, teži zadatak osiguranja globalne ekonomske stabilnosti pripao je MMF-u. Oni koji su sazvali konferenciju u Breton Vudsu, imali su na umu globalnu depresiju iz tridesetih godina 20. vijeka. Prije skoro tri četvrtine vijeka,

kapitalizam se suočio sa najoštrijom krizom do tada. Velika depresija je tada zavládala i dovela do dotad nezabilježenog rasta nezaposlenosti. Na vrhuncu krize, četvrtina radne snage u Americi je bila nezaposlena. Britanski ekonomist Kejns, M., koji će kasnije biti ključni učesnik u Breton Vudsu, ponudio je jednostavno objašnjenje krize i odgovarajući jednostavan komplet recepata za izlazak iz nje. Odsustvo dovoljne agregatne tražnje objašnjava uzroke ekonomskog pada, te bi odgovarajuće politike vlada mogle pomoći da se stimuliše agregatna tražnja. U slučajevima kada se monetarna politika pokaže kao neefektivna, vlade se oslanjaju na fiskalnu politiku, bilo putem povećanja svog trošenja ili putem smanjivanja taksi. Modeli koji su podržali Kejnsovu analizu bili su kritikovani i dotjerivani, donoseći dublje razumijevanje zašto tržišne snage ne rade dovoljno brzo da prilagode privredu u stanju pune zaposlenosti. Ipak su osnovne Kejnsove lekcije ostale validne. Dakle, Međunarodni monetarni fond je bio zadužen da spriječi pojavu još jedne globalne depresije. To je trebalo da bude učinjeno vršenjem međunarodnog pritiska na zemlje koje ne daju svoj adekvatan udio u održavanju globalne tražnje dopuštajući svojim privredama da idu u recesiju. Kada to bude potrebno, Fond bi obezbjeđivao likvidnost u vidu zajmova onim zemljama koje se suočavaju sa ekonomskim opadanjem, te nisu sposobne da stimulišu agregatnu tražnju svojim sopstvenim sredstvima. U svom originalnom konceptu, MMF je bio zasnovan na saznanju da tržišta često nisu dobro funkcionisala, te da to može rezultirati ogromnom nezaposlenošću i daljem podbačaju u popunjavanju fondova koji su potrebni zemljama da bi ponovno uspostavile normalno stanje u svojim privredama. Dakle, MMF je bio osnovan sa uvjerenjem da je potrebna kolektivna akcija na globalnom nivou da bi se održala ekonomska stabilnost, upravo kao što su Ujedinjene nacije bile osnovane da sprovode kolektivnu akciju zbog obezbjeđenja političke stabilnosti. MMF je javna međunarodna institucija, finansijski zasnovana na novcu poreskih obaveznika širom svijeta. To je veoma važno da se ne zaboravi,

jer MMF ne izvještava neposredno o svom radu ni građane koji ga finansiraju, a ni one na čije živote utiče. Umjesto toga, MMF izvještava ministarstva finansija i centralne banke država članica. Ove institucije, pak obezbjeđuju svoju kontrolu putem komplikovanog aranžmana glasanja, uglavnom zasnovanog na ekonomskoj snazi zemalja na kraju drugog svjetskog rata. Od tada je bilo nekih manjih prilagođavanja, ali najvažnije razvijene zemlje "vode predstavu", uz samo jednu zemlju, SAD, koja ima efektivni veto (U tom smislu, to je slično Ujedinjenim nacijama, gdje istorijski anarhizam opredijeljuje ko ima prava na veto, odnosno zemlje pobjednice u drugom svjetskom ratu, ali je bar snaga tog veta podijeljena između pet zemalja članica). Tokom godina svog postojanja, MMF se značajno promijenio. Prvobitno zasnovan na izvornom uvjerenju da su tržišta često loše funkcionisala, MMF sada uz ideološku ostrašćenost uzdiže ideju o tržišnoj supremaciji. Zasnovan na vjerovanju da je potreban međunarodni pritisak na zemlje u cilju njihovog ekspanzivnijeg vođenja ekonomske politike, kao što su povećanje potrošnje, smanjivanje poreza, ili snižavanje kamatnih stopa, da bi se stimulisala privreda, dovelo je do toga da danas postane tipično djelovanje da MMF obezbjeđuje fondove samo ako se zemlje angažuju u politikama koje vode sužavanju prostora za ekonomsku aktivnost.¹ Najdramatičnije promjene u Svjetskoj banci i MMF-u su se desile tokom osamdesetih godina 20. vijeka, u vrijeme kada su Ronald Regan u SAD-u i Margaret Tačer u Ujedinjenom Kraljevstvu zastupali ideologiju slobodnog tržišta, (dva državnika čije je djelovanje omogućilo razvoj neoliberalizma). MMF i Svjetska banka su postale nove misionarske institucije kroz koje su ove ideje gurane ka nevoljnim siromašnim zemljama koje su često bile u velikoj potrebi za zajmovima i donacijama. Ministri finansija siromašnih zemalja bili su spremni na sve ustupke, samo da dobiju finansijska sredstva, mada

¹ Više o ovome vidjeti u: Stiglic Dž., Protivrečnosti globalizacije, SVM-h, Beograd, 2002., str. 66-79

je velika većina vladinih zvaničnika i običnih ljudi u tim zemljama ostala skeptična. Tokom ranih osamdesetih došlo je do kadrovske čišćenja u Svjetskoj banci, i to u istraživačkom dijelu koji je presudno uticao na pravac razmišljanja i odlučivanja u Banci.

Bez obzira što su proklamovane misije ove dvije institucije ostale jasno razdvojene, u to doba se ipak desilo da su njihove aktivnosti postale rastuće isprepletane. Tokom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća Svjetska banka je krenula dalje od pozajmica za projekte (npr. za puteve i brane), ka obezbjeđivanju sinhronizovane podrške u formi zajmova za strukturno prilagođavanje, ali to je radila samo kada je MMF za to dao odobrenje, sa kojim su dolazili i uslovi koje je MMF nametao zemlji, odnosno korisniku. Izvorno, MMF je trebalo da se usmjeri na krize, međutim, zemljama u razvoju je stalno bila potrebna pomoć, tako da je MMF postao sastavni dio života u najvećem dijelu svijeta u razvoju. Pad Berlinskog zida je obezbijedio novu arenu za MMF koja se ogleda kroz upravljanje tranzicijom ka tržišnoj ekonomiji u zemljama komunističkog bloka u Evropi. Još skorije, kako su krize narastale, i čak duboki sefovi MMF-a izgledali sve nedovoljniji, u toj situaciji Svjetska banka je bila pozvana da obezbijedi desetine milijardi dolara vanredne podrške, ali isključivo kao mladi partner, sa direktivama programa nametnutim od strane MMF-a.² U principu, postojala je podjela rada, po kojoj je MMF trebalo da se ograniči na pitanja makroekonomije u bavljenju određenom zemljom, tj. njenim budžetskim deficitom, monetarnom politikom, inflacijom, trgovinskim deficitom i kao i zaduživanjem u inostranstvu, dok je Svjetska banka trebalo da bude zadužena za strukturna pitanja, na šta je vlada neke zemlje potrošila novac, finansijske institucije zemlje, njena tržišta rada, trgovinske politike. No, MMF je po pitanju nadležnosti zauzeo uveliko imperijalistički stav. Pošto su sva strukturalna pitanja mogla da

² Stiglic Dž., *isto*, str. 87-98

utiču na ukupne rezultate privrede, a time i na vladin budžet i trgovinski deficit, MMF je smatrao da gotovo sve spada u njegov domen. Zbog toga MMF je postajao nestrpljiv sa Svjetskom bankom, sa kojom je bilo čestih kontroverzi o politikama koje bi bile najpogodnije za neku zemlju, čak i u godinama kada je ideologija slobodnog tržišta vladala kao neprikosnovena. Ove dvije institucije su mogle zemljama kojima su tonule u ekonomsku depresiju, obezbijediti alternativne perspektive za neke od izazova razvoja i tranzicije, usmjeravajući ih da ojačaju demokratske procese, ali obe su bile vođene kolektivnom voljom vlada sedam najrazvijenijih industrijskih zemalja, posebno njihovih ministara finansija ili sekretara trezora, a i suviše često poslednja stvar koju bi ti ljudi željeli bila je živahna demokratska debata o alternativnim strategijama.